

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ОНОМАСТИЧНОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ НА ФІЛОЛОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (45)

УДК 81'373.2:378.4(477.87-25)

DOI:10.24144/2663-6840/2021.1(45).25–31

Шумицька Г. Становлення і розвиток ономастичної наукової школи на філологічному факультеті Ужгородського університету; кількість бібліографічних джерел – 8; мова українська.

Анотація. Статтю присвячено огляду перших років заснування філологічної науки, зокрема її ономастичного осередку, в стінах Ужгородського університету як першого вищого навчального закладу світського характеру на Закарпатті.

Звернено увагу на те, що ім'я одного з ключових ономастів не лише Ужгородської наукової школи, а й української загалом – Кирила Йосиповича Галаса – не згадується ні в сучасних популярних енциклопедичних інтернет-джерелах, ні в деяких наукових, хоча він був одним із перших науковців в Україні, який виконав і 1961 року захистив кандидатську дисертацію «*Топоніміка Закарпатської області (назви населених пунктів)*», збагативши українську ономастичну науку новими підходами і фактично започаткувавши систематичне дослідження власних назв на Закарпатті.

Запропоновано неупереджений та об'єктивний погляд на хронологію появи імен у плеяді особистостей, дотичних тою чи іншою мірою до становлення й формування ономастичної наукової школи в Ужгородському університеті, зокрема на філологічному факультеті.

Зроблено висновок проте, що ономастична школа в Ужгородському університеті базується передусім на ґрунтовних ономастичних дослідженнях грандів філологічного факультету К.Й. Галаса, П.П. Чучки, М.І. Сюська, Л.О. Белея, С.М. Пахомової та інших мовознавців, які мають численні наукові розвідки в цій галузі мовознавчої науки, а також їхніх учнів, послідовників, які нині працюють на всіх кафедрах філологічного підрозділу, де викладаються мовознавчі курси. Зокрема, на кафедрі української мови літературно-художні антропоніми досліджують доценти А.І. Вегеш і О.В. Лавер, стан сучасного фірмонімікону – О.Б. Негер, закарпатські мікротопоніми басейну річки Ужа – В.Ф. Баньої; старочеську антропонімію, а також актуальні питання ономастики в українській та словацькій мовах – завідувач кафедри словацької філології, доцент Н.М. Петріца; ономастичні явища у російській мові, зокрема у порівнянні з угорською, польською мовами – ст. викл. кафедри слов'янської філології та світової літератури М.Й. Пілаш; проблематику щодо власних назв у медіамовленні – доцент кафедри журналістики Я.М. Шебештян.

Наведений у статті матеріал підтверджує спадкоємність ономастичних наукових традицій в ужгородській філологічній спільноті та високий науковий потенціал авторів сучасних розвідок і ґрунтовних досліджень.

Ключові слова: філологічний факультет, Ужгородський університет, наукова школа, ономастика, топоніміка, антропонімія, зоонімія, медіаонімія.

Постановка проблеми. Історія становлення наукових шкіл на філологічному факультеті УжНУ сягає витоків створення першого навчального закладу світського характеру на Закарпатті. Структурний підрозділ, який цьогоріч відряджатиме у самостійне професійне життя свій 70-й випуск, є одним з чотирьох факультетів, з яких починалося становлення Ужгородського університету: про це свідчить зміст Постанови секретаріату центрального комітету Комуністичної партії Закарпатської України та Народної Ради Закарпатської України про утворення Закарпато-Українського університету, прийнятої 19 липня 1945 р. [Сторінки історії Ужгородського національного університету, с. 8–10]. 20 липня 1945 р. було опубліковане оголошення про набір студентів на філологічний факультет з терміном навчання 4 роки: охочі мали скласти 4 іспити – з української мови та літератури, російської мови та літератури, історії народів СРСР та географію [Сторінки історії Ужгородського, с. 10–11].

До слова, філолог за базовою освітою, випускник філософського факультету Карлового університету у Празі, В.С. Добош став першим ректором, «організатором Університету в Ужгороді», якому було доручено «вести переговори з представниками

Міністерства Шкільництва і Освіти в Будапешті та міськими урядами Будапешта і Дебрецина в справі повернення українських і російських і других книг, вивезених мадярськими властями з Закарпатської України в 1938–44 рр.» [Сторінки історії Ужгородського, с. 26].

У 1952–53 н. р. університет почав готувати викладацькі кадри вже у власній аспірантурі, зокрема й на історико-філологічному тоді факультеті [Сторінки історії Ужгородського, с. 44–45] зі спеціальностей «російська література», «українська мова, українська література» [Сторінки історії, с. 50–51]. Відтоді можна вести мову про заснування наукових філологічних осередків, розвиток яких пов'язаний з конкретними особистостями.

Оскільки наша увага в цій статті зосереджена на ономастичній науковій школі, то відразу зауважимо, що одного з ключових ономастів не лише Ужгородської наукової школи, а й української загалом – Кирила Йосиповича Галаса – слід справедливо називати першим чи одним із перших у низці інших добре знаних науковців Закарпаття, оскільки з певних причин (припускаємо, ідеологічних передусім) його ім'я не згадується ні в популярних енциклопедичних інтернет-джерелах («Сьогодні в Україні можна ви-

ділити три основні ономастичні школи: Одеську, Донецьку та Ужгородську. Їхніми представниками відповідно є Ю. Карпенко, О. Карпенко, Л. Фоміна, Л. Калінкін, Г. Лукаш, Л. Белей» [Ономастика], ні в наукових, до прикладу, статті Д. Янчури «Ономастичні школи в Україні»: «Ужгородську ономастичну школу очолює П. Чучка (закарпатська антропонімія), репрезентують її, між іншими, Л. Белей (літературна антропонімія), С. Пахомова (слов'янська антропонімія), М. Сюсько (зоонімія), О.О. Белей (ергонімія)» [Янчура, с. 49].

Фактичний же матеріал, наведений у фундаментальній праці – першому бібліографічному довіднику з української ономастики з описом індивідуальних і колективних праць українських мовознавців, істориків, краєзнавців із назвознавства від другої половини XIX ст. до 2000 р. включно (4534 позицій), дає неупереджений та об'єктивний погляд на хронологію появи імен у плеяді особистостей, дотичних тою чи іншою мірою до становлення й формування ономастичної наукової школи в Ужгородському університеті.

Отож перші праці, датовані ще 1943 р., займаючи 132-133 позиції у покажчику, належать **К.Й. Галасу** (Григорій чи Георгій? // Літературна неділя. – 1943. – Роч. III. – С. 10; Народні назви частей ріки // Літературна неділя. – 1943. – Роч. III. – С. 107) [покажчик, с. 15]. 1952 р. датована стаття **Й.О. Дзендзельського** (Тісса чи Тиса? // Лексикографічний бюлетень. – К., 1952. – Вип. 2. – С. 63–66), що має 153-у позицію у покажчику [Покажчик, с. 17]; 1961 р. – перша стаття **П.П. Чучки** (Прізвиська топонімічного походження на Закарпатті // Доповіді та повідомлення Ужгородського ун-ту: Серія філологічна. – 1961. – No 7. – С. 61–63) – позиція 308 у покажчику [покажчик, с. 28]; 1963 р. – **В.І. Добоша** (Деякі питання морфологічної будови і правопису назв населених пунктів Закарпатської області // Тези доп. Республ. наук. конф. з питань культури української мови. – К., 1963. – С. 91–93) – позиція 417 у покажчику [покажчик, с. 36]; 1970 р. – **П.М. Лизанця** (A Magyar névtani kutatások Ukrajnában (Дослідження угорської ономастики на Україні) // Nyelvtudományi Értekezések, 70. sz. Névtudományi előadások. II. Névtudományi Konferencia (Budapest, 1969) / [Szerkesztette: Kázmér Miklós és Végh József]. – Budapest, 1970. – Old. 273–277) – позиція 996 у покажчику [покажчик, с. 76]; 1977 р. – **М.І. Сюська** (Иван Верхратский – исследователь зоонимии западноукраинских говоров // М-лы совещания по Общеславянскому лингвистическому атласу: Тезисы докл. – М., 1977. – С. 170–181) – позиція 1433 у покажчику [покажчик, с. 108]; 1986 р. – **Л.О. Белей** (Вариантность антропонимов на разных уровнях украинского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – 23 с.) – позиція 1918 у покажчику [покажчик, с. 144]; 1991 р. – **С.М. Пахомової** (Древнерусские патронимические модели // Актуальные вопросы словообразовательного анализа и словообразовательного синтеза: Сб. научн. трудов. – К., 1991. – С. 54–58) – позиція 2476 у покажчику [покажчик, с. 187] та **М.Й. Пілаш** (Формы древнерусских имен заимствованного

происхождения в «Актах социально-экономической истории Северо-Восточной Руси конца XIV – нач. XVI вв.» // Соотношение синхронии и диахронии в языковой эволюции: Тезисы докл. Всесоюзной науч. конф. (23–25 октября 1991 г.). – М.; Ужгород, 1991. – С. 192–193) – позиція 2477 у покажчику [Покажчик, с. 187].

Усі ці мовознавці та їхні учні, послідовники працювали й працюють на різних кафедрах філологічного факультету впродовж 75 років його функціонування. Тож метою цієї статті є створення колективного портрету ономастичної наукової школи в Ужгородському університеті від початку його заснування через призму особистостей, які мають вагомий науковий здобуток в різних галузях назвознавства: топоніміці, антропонімії, зоонімії, медиаонімії тощо.

Методи й методика. У дослідженні використано описовий, історико-компаративний та елементи біографічного методу.

Виклад основного матеріалу. **Кирило Йосипович Галас** (працював на кафедрі української мови з 1956 до 1985 рр.) одним із перших в Україні виконав і 1961 року захистив кандидатську дисертацію «*Топоніміка Закарпатської області (назви населених пунктів)*», збагативши українську ономастичну науку новими думками, свіжими ідеями, вагомим внеском у теорію та історію слов'янських власних назв і фактично започаткувавши систематичне дослідження власних назв на Закарпатті [Чучка, с. 35]. Критичний огляд наукових праць про карпатську ономастику, який є своєрідним продовженням дисертаційного дослідження, учений видав як навчальний посібник для студентів-філологів під назвою «*Українська топонімія Закарпаття в лінгвістичному аспекті*» (1979). Основною ж працею всього його життя став багатотомний «*Словник українських топонімів Закарпаття*», що налічує 5000 сторінок машинописного тексту, охоплюючи майже всі письмово зафіксовані топоніми. За твердженням П.П. Чучки, «ні охопленням фактичного матеріалу, ні глибиною його історичного та етимологічного аналізу праця не має рівних собі в Україні» [Чучка, с. 39]. В.І. Статєєва називає цю працю «своєрідною енциклопедією краю, створеною не колективом, а однією особою», високо оцінюючи реноме К.Й. Галаса як ученого: «Якби Кирило Йосипович уклав тільки один цей словник – його ім'я вписалося б у ряд найавторитетніших науковців України, що створили справжні науково-культурні цінності народу» [Статєєва, с. 14]. У розвідці «*Назва як мовна одиниця*» (1985) мовознавець уперше в україністиці обґрунтовує необхідність виділення в науці окремого розділу – назвознавства, розкриваючи основні етапи назвотворчого процесу.

Про причини тривалого замовчування прізвища цього видатного вченого можемо здогадуватися з бодай такого коментаря, висловленого О. Стрижачком у статті «Руснак, русин, руський, рутен, карпаторос, угророс, українець»: «Воз'єднання Західної і Закарпатської України з УРСР перед назвознавцями республіки поставило важливу проблему наукового упорядкування її системи назв населених

пунктів, важливого знаряддя комунікації і джерела вивчення історії народу. Однак замість цього тодішнє «інтернаціоналістське» керівництво України, за наказом із Москви, піддалося насамперед деструктивній «манії перейменування», жертвою якої стали й тисячі ойконімів, переважно тих, що вказували на співжиття окремих груп і представників різних народів, на місце й роль в історії національної еліти, незбагненну архаїку слів тощо. Потрібні були високопідготовлені кадри, які змогли б дешифрувати полілінгвальну, глибоко закодовану систему, як і наслідки роботи «перейменувальників». На Закарпатті за цю невдячну справу взявся К. Галас, поліглот, котрий дістав освіту в двох контрверсійних університетах і доробок якого ще не видано й не оцінено належним чином» [Стрижак, с. 26–27].

Цікаво, що ідеї К.І. Галаса знайшли своє втілення в науковій творчості молодого дослідниці **Вероніки Федорівни Баньої**, доцентки кафедри української мови, яка захистила своє дисертаційне дослідження «*Мікротопонімія басейну річки Ужа (на матеріалі українських говірок Закарпаття)*» 2009 р. під керівництвом Н.Ф. Венжинович, чинної завідувачки кафедри. У роботі та додатках до неї (словнику мікротопонімів) представлено запропоновані Кирилом Галасом терміни *назвотвір, назвотвірний аналіз, субстантивіт, еліптит, номінативіт* тощо, враховано концепцію мовознавця, повною мірою репрезентовану в його словнику топонімів Закарпаття, щодо розуміння власної назви як еволюційної одиниці, відповідно визначено назвотвірні моделі мікротопонімів. Ці ідеї відображені й у низці статей дослідниці пізнішого періоду: «*Особливості функціонування назвотвірної моделі «апелятив > мікротопонім» у мікротопонімії басейну Ужа*» (2009), «*Мікротопонімія басейну річки Ужа Закарпатської області: назвотвірний аспект*» (2011), «*Назвотвірний аспект дослідження номінативітів (на матеріалі закарпатської мікротопонімії басейну річки Ужа)*» (2011), «*Особливості функціонування закарпатських мікротопонімів, утворених шляхом субстантивізації*» (2019) та ін. У найновіших працях, зокрема «*Закарпатські мікротопоніми басейну річки Ужа, мотивовані колоративами*» (2019), науковиця фокусує увагу на етнолінгвістичному аспекті дослідження мікротопонімів.

Йосип Олексійович Дзензелівський (працював на різних посадах на філологічному факультеті з 1951 до 1996 рр.: 25 років очолював кафедру української мови, був деканом факультету) створив цілу наукову школу з виразним лінгвогеографічним спрямуванням, розробивши теорію і практику регіональних лінгвістичних атласів. Його статті ономастичного спрямування присвячені дослідженню переважно гідронімів лінгвогеографічними методами: «*Значення дослідження антропоніміки лінгвогеографічними методами*» (1965), «*Із спостережень над українською гідрографічною номенклатурою (назви частин річки)*» (1965), «*Українські назви для 'витоку, початку, вершини річки'*» (1968), «*Українські топоніми, утворені від апелятивів із суфіксами -адь*» (1969), «*Українські назви для гир-*

ла, устя річки (Із спостережень над українськими народними назвами гідрорельєфу)» (1970) та низка інших. Про увагу до ономастичних досліджень на кафедрі, яка вважалася найсильнішим науковим діалектологічним осередком в Україні, свідчить, зокрема, й стаття науковця «*Про ономастичну роботу кафедри української мови Ужгородського держ. ун-ту в 1969–1970 навчальному році*» (1972).

Павло Павлович Чучка (працював на різних посадах на філологічному факультеті з 1954 до 2014 рр.: упродовж 20 років був завідувачем кафедри загального та слов'янського мовознавства, згодом — словацької філології, деканом факультету) — дослідник сучасної та історичної ономастики. Докторську дисертацію «*Антропонімія Закарпаття*» захистив 1969 року. Знання мов жителів Закарпаття дозволило науковицю глибоко проникнути в дослідження етимології місцевих антропонімів, про що свідчать такі студії: «*Про угорські імена в українських говорах Закарпаття*» (1965), «*Про румунські елементи в антропонімії Закарпаття*» (1966), «*Прізвища німецького населення Закарпаття*» (1978), «*Типи славянізмів в антропонімії венгерського етноса Закарпаття*» (1977), «*До проблеми ініомовних елементів в українській антропонімії*» (1974), «*Фамілії закарпатських словаків*» (1992) та ін. Тематика його публікацій після захисту докторської дисертації розширилася за рахунок виходу дослідника на загальнослов'янський простір [Пахомова, с. 6–7].

Найбільше наукове дослідження, унікальне у всьому слов'янському мовознавстві, над яким учений трудився 40 років — монографія «*Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник*» (2005). У ньому пояснено близько 12 тисяч прізвищ корінних закарпатців, їх правопис, вимову і відмінювання, а також географію, історію та етимологію кожного з них.

Ще одна фундаментальна праця — «*Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник*» (2011), укладаючи який, вчений опрацював не лише давньоукраїнські джерела, але й пам'ятки усіх інших слов'янських мов — східнослов'янських, західнослов'янських та південнослов'янських; описав їх етимологію, час і місце фіксації [Пахомова, с. 12]. Готуючи медіаматеріал про вихід цього словника, журналіст О. Гаврош зауважує: «Але коли взяти до уваги, що в сучасних українських словниках імен подається лише сотня-дві питомих слов'янських, а в професора Чучки у словнику таких — понад дві тисячі (!), то можемо говорити про новий невідомий пласт не тільки нашої філології, а й історії, етнографії, культури» [Гаврош]. Науковець є також одним із авторів енциклопедії «Слов'янська ономастика» (т. 1, Варшава-Краків, 2002).

Петро Миколайович Лизанець (працював на різних посадах на філологічному факультеті з 1956 до 2008 рр.: викладач, доцент кафедри української мови, багаторічний завідувач кафедри угорської філології, був деканом факультету) досліджує переважно угорсько-слов'янські запозичення в царині ономастики, вболіває про повернення історичних

назв населеним пунктам Закарпаття, у яких компактно проживає населення угорської національності, про що свідчать його наукові публікації з ономастики: «О венгерских заимствованиях в украинских говорах Закарпаття (на материале названий рельефа)» (1967), «A Magyar névtani kutatások Ukrajnában (Дослідження угорської ономастики на Україні)» (1970), «Венгерские имена и их русские соответствия в Закарпатской области УССР» (1981), «Давньоруська ономастична спадщина в угорській мові» (1986), «Проблеми, пов'язані з перейменуванням угорських населених пунктів на Закарпатті» (1990), «Az ungvári járás 14 településének helynevei (Географічні назви 14 населених пунктів Ужгородського району)» (1992), «A Tisza kárpátaljai szakaszának vízneveiről – Társzerző: Horváth Katalin (Про гідроніми ріки Тиси на Закарпатті)» (1993) та ін.

Михайло Іванович Сюсько (працював на різних посадах на філологічному факультеті з 1965 до 2006 рр.: багаторічний завідувач кафедри української мови, був деканом факультету) докторську дисертацію «Сучасна українська народна зоонімія (зоонімікон українців району Карпат)» захистив 1991 року в Новосадському університеті колишньої Югославії. Підготував до друку два лінгвістичні атласи та словник зоонімів українців району Карпат, а також монографію «Із народного джерела: карпатоукраїнський зоонімікон у контексті інших слов'янських (і неслов'янських) мов» (2011), низку наукових статей з ономастики: «Взаємовідношення власних і загальних імен (зооніми і апелятиви) в українській мові» (1985), «Статус зооніма в онімічній системі: ономасіологічний аспект» (1988), «Традиційні й сучасні погляди на природу власного імені» (1994), «Номінативні ресурси в ареалі карпатоукраїнської зоонімії» (1997), «Із карпатської зоонімії: давня традиція» (2000), «Українсько-словацька паралелі в сфері зоонімії» (2000), «Ономастика художнього тексту (на матеріалі творчої спадщини В.Гренджі-Донського)» (2002), «Українсько-польські паралелі в сфері зоонімії» (2004) та ін.

Любомир Омелянович Белей (працював на філологічному факультеті з 1986 до 2018 рр., був директором та засновником Науково-дослідного інституту україністики імені Михайла Мольнара, проректором з навчально-виховної роботи УжНУ). Досліджував українську та слов'янську ономастику. На позначення науки, що досліджує функціонування власних назв у художньому тексті, запропонував термін «літературно-художня ономастика». Цій проблематиці присвячена кандидатська та докторська дисертації науковця: «Варіантність антропонімів на різних рівнях української мови» (1986); «Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII—XX ст.» (1997), а також низка наукових розвідок: «Ім'я для дитини в українській родині» (1993), «Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX-XX ст.» (1995), «Проблемні питання української літературно-художньої антропоніміки» (2001), «Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії» (2002),

«Глобалізація як панівна тенденція розвитку сучасного українського антропонімікону» (2007), «Український пострадянський іменник: основні тенденції розвитку» (2007), «Власні імена українців на порозі III тисячоліття» (2009), «Українські імена колись і тепер» (2010), «Природа особових імен та їх відтворення засобами чужої мови» (2016) та ін. Учений наполягав на потребі негайного запровадження чіткої системної мовної політики в онімічній сфері, яка має відповідати потребам модерної української нації. Наголошував на тому, що національна значущість онімів є неодмінною їх прикметою.

На кафедрі української мови продовжують працювати доцентки, які виконали свої дисертаційні дослідження під керівництвом Л.О. Белея й активно досліджують літературно-художні антропоніми у творах сучасного красивого письменства. Зокрема, **Анастасія Іванівна Вегеш** (кандидатська дисертація – «Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби» (2010)) є авторкою близько 60 наукових статей з аналізу художніх творів низки авторів на предмет традицій та новаторства в них українського літературно-художнього антропонімікону, його інформаційного потенціалу та виражальних можливостей: Марини Гримич, Василя Кожелянка, Юрія Андруховича, Івана Чендея, Сергія Жада-на, Павла Загребельного, Романа Іваничука, Юрія Мушкетика, Любка Дереша, Марії Матіос, Олександра Ірванця, Олеся Ульяненка, Ірен Роздобудько, Василя Шкляра, Андрія Кокотюхи, Володимира Лиса, Тетяни Ліхтей, Мирослава Дочинця, малої прози українських письменників Румунії, зокрема Михайла Трайсти, та ін.

Оксана Володимирівна Лавер (кандидатська дисертація «Літературно-художній антропонімікон П. Куліша: склад, джерела, функції» (2004)) теж досліджує функції літературно-художніх антропонімів у художньому тексті на прикладах творів українських письменників, зокрема: «Інформативний потенціал антропонімів у творах П.Куліша» (2009), «Антропонімікон у повістях Г. Хоткевича «Камінна душа» і «Довбуш» як образок до історії Гуцульщини» (2011), «Символічна функція літературно-художніх антропонімів у романі І. Багряного «Тигрлови»» (2014), «Національне і регіональне у літературно-художній антропонімії (на матеріалі творів Дмитра Кешелі)» (2016), «Літературно-художні антропоніми як засіб увиразнення українського регіонального колориту (на матеріалі повісті Ю.Станиця «Юра Чорний»)» (2017), «Літературно-художня антропонімія у творах закарпатських письменників» (2018), «Інформаційний потенціал літературно-художніх антропонімів у творах Михайла Михайлюка» (2019) та ін.

Оксана Богданівна Негер (кандидатська дисертація – «Українська урбанонімія Закарпаття в XX – XXI ст.» (2009), видана як монографія 2018 р.) продовжує досліджувати стан сучасного фірмонімікону, зокрема статус урбаноніма в системі топонімів, базуючись переважно на закарпато-українському емпіричному матеріалі. Є авторкою

понад 30 наукових статей, зокрема: «До питання про термінологічно-поняттєвий апарат урбаноніміки» (2012), «Характеристика об'єкта як позамовний чинник розвитку урбанонімії Закарпаття» (2012), «Демографічний розвиток Закарпаття як універсальний чинник формування закарпатоукраїнського урбанонімікону» (2013). «Переїменування як ідентифікатор специфіки розвитку мотиваційної бази офіційної закарпатоукраїнської урбанонімії ХХ – початку ХХІ ст.» (2013), «Державна ідеологія як чинник впливу на розвиток закарпатоукраїнського урбанонімікону в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.» (2014), «Вплив моди на функціонування урбанонімії» (2017), «Статус урбаноніма в системі топонімів» (2019), «Еколінгвальні особливості української пропріальної лексики пострадянської доби» (2020) та ін.

Світлана Николаївна Пахомова (працювала на філфаку з 1984 до 2020 рр. на кафедрі російської мови, згодом на кафедрі загального і слов'янського мовознавства, на базі якої відкрилося словацьке відділення, впродовж 20 років очолювала кафедру словацької філології, була головою вченої ради філологічного факультету, є членом Національного комітету славістів НАН України) захистила кандидатську дисертацію на тему: «Русские составные личные именования донационального периода» (1984) за спеціальністю «російська мова» під керівництвом П.П. Чучки. Докторську – «Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах» (2000) – за спеціальністю «Слов'янські мови, українська мова».

Науковий доробок науковиці налічує близько 200 наукових праць із історичної антропонімії та славістики, у тому числі три монографії: «Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах» (1999) (докторська дисертація), «Екстралінгвальні фактори в контексті розвитку слов'янських антропонімії» (2006), «Онїмічна номінація в діакронії: монографія» (2019) та одну колективну монографію «Ономастика Полісся» (1999), видану в Інституті української мови НАН України (розділ «Старопольські антропоформули на східнослов'янському фоні (діакронічний аспект)» [Петрица, с. 190].

Найновіші наукові праці дослідниці засвідчують її інтерес до словацької антропонімії зокрема: «Словацькі прізвища в дзеркалі перекладу» (2016), «Транспозиція словацьких антропонімів в українській мові» (2017), «Асиміляція українських назв населених пунктів у Східній Словаччині» (2018), «Ойконіми українського походження в словацькій ономастиці» (2018), «Ономастика в дзеркалі українсько-словацької комунікації» (2019), «Етнічні зв'язки словаків за даними пропріальної та апеліативної лексики» (2019), «Українські антропонімічні норми в загальноєвропейському контексті» (2019) та ін.

Під її керівництвом успішно захищені дві кандидатські дисертації з ономастики, зокрема Н.М. Петриці («Чеські антропонімічні формули ХІ–ХVІІІ століть» (2011)), чинної завідувачки кафедри словацької філології, яка активно досліджує, крім старочеської антропонімії, також актуальні питан-

ня ономастики в українській та словацькій мовах, про що свідчать, зокрема, найновіші публікації науковиці: «Українська та чеська ономастична термінологія» (2016), «Посесивний компонент у складі чеських антропонімічних формул допрізвищезового періоду» (2017), «Власні особові назви іншомовного походження у чеських писемних пам'ятках ХІ–ХІV століть» (2017), «Складні антропонімічні формули в чеських писемних пам'ятках ХV–ХVІІІ століть» (2019), «Назви за професією у складі чеських антропонімічних формул допрізвищезового періоду» (2019), «Назви за оселею як спосіб ідентифікації осіб у чеських писемних пам'ятках допрізвищезового періоду» (2021) та ін.

Марина Йосипівна Пілаш, ст. викл. кафедри слов'янської філології та світової літератури, впродовж тривалого часу досліджує ономастичні явища у російській мові, зокрема у порівнянні з угорською, польською мовами: «К вопросу этимологизации заимствованных антропонимов (древнерусский период)» (1989), «Тюркские антропоосновы у восточных славян донационального периода» (1990), «Становление системы заимствованных антропонимов в древнерусском именнике» (1991), «Адаптація скандинавських імен у східних слов'ян» (1991), «Динамика развития русского и венгерского именников в ХV–ХVІІ вв.» (1994), «Фонетическое варьирование канонических личных имен в русском и польском языках ХV–ХVІІ вв.» (1995), «Мифоантропонимия русских и венгерских сказок» (1996), «Реконструкция старорусских апеллиативов на базе ономастической лексики» (1999), «Отрицательные черты характера и привычки именуемого в зеркале старорусской антропонимии» (2013) та низка ін.

Ярослава Михайлівна Шебештян, доцентка кафедри журналістики, захистила кандидатську дисертацію «Сучасна українська літературно-художня зоонімія: функції, склад та структура» (2008) під керівництвом Л.О. Белея. Опрацьовує доволі нову в українській ономастиці проблематику щодо власних назв у медіамовленні, має низку наукових публікацій з цієї проблематики: «Пропріальні засоби компресії друкованого медіамовлення» (2013), «Місце оніма в системі виражально-зображальних засобів друкованого медіамовлення» (2013), «Діалектика об'єктивного і суб'єктивного в ономастиці друкованого медіамовлення» (2013) та ін. Науковицею запропоновано деякі термінологічні поняття (медіаонімія, медіаонім тощо), виокремлено основні аспекти вивчення цієї сфери побутування власних назв, зроблено спроби розглянути медіаонімію у зв'язку з природою журналістського тексту та кризь призму культуромовних категорій.

З огляду на важливість в ономастичних студіях лексикографічного виміру суттєвим можна вважати й відповідне опрацювання невідмінюваних пропріативів. Так, у співпраці з проф. М.І. Сюськом дослідниця підготувала «Словник невідмінюваних в українській мові іменників» (2017), у другій частині якого подано сучасні географічні власні назви природних (гір, озер, водоспадів, вулканів тощо) і створених людиною (агломерацій, держав, регіонів,

комун і под.) об'єктів. Тут, крім енциклопедичного значення зафіксованих одиниць, подано необхідні вказівки щодо наголошення, походження, граматичних категорій роду та числа.

Висновки. Отже, ономастична школа в Ужгородському університеті базується передусім на ґрунтовних дослідженнях грандів філологічного факультету К.Й. Галаса, П.П. Чучки, М.І. Сюська, Л.О. Белея, С.М. Пахомової та інших мовознавців,

які мають численні наукові розвідки в цій галузі мовознавчої науки, а також їхніх учнів, послідовників, які нині працюють на всіх кафедрах філфаку, де викладаються мовознавчі курси. Наведений у статті огляд постатей науковців лише підтверджує спадкоємність ономастичних наукових традицій в ужгородській філологічній спільноті та високий науковий потенціал авторів сучасних розвідок та ґрунтовних досліджень.

Література

1. Біобібліогр. покажч.: до 90-річчя від дня народження Павла Павловича Чучки / уклад. : Л. О. Мельник, Н. С. Лехман, О. В. Бряник; передм.: С. М. Пахомова; відп. за вип. М. М. Медведь ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Ужгор. нац. ун-т», Філол. ф-т, Каф. словац. філол., Наук. б-ка. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2018. 224 с.
2. Гаврош О. Що в імені твоєму? *Закарпаття онлайн*. 24.02.2012. URL: <https://zakarpattya.net.ua/Blogs/93396-ShCHO-v-imeni-tvoiemu>
3. Ономастика. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ономастика>
4. Петрица Н.М. Визначному українському славісту Світлані Миколаївні Пахомовій – із пошаною та вдячністю! *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2019. Серія: Філологія. Випуск 1 (41). С. 190–191.
5. Сторінки історії Ужгородського національного університету: Документи і матеріали / Укладання, коментарі та передмова Н.М. Жулканич. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2005. 219 с.
6. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). Випуск 6: Збірник пам'яті Кирила Галаса. Ужгород, 2002. 492 с.
7. Українська ономастика: бібліографічний покажчик / уклад.: С.О. Вербич, І.В. Єфименко, І.М. Желзняк; НАН України, Ін-т укр. мови. К., 2013. 364 с.
8. Янчура Д. Ономастичні школи в Україні. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*, vol. VI: 2018, pp. 45–52. Університет імені Адама Міцкевича, Познань-Польща.

References

1. Biobibliogr. pokazhch.: do 90-richchia vid dnia narodzhennia Pavla Pavlovycha Chuchky [Biobibliographical Index: To the 90th Anniversary of Pavel Pavlovich Chuchka's birth] / uklad. : L.O. Melnyk, N.S. Lekhman, O.V. Brianyk; peredm.: S.M. Pakhomova; vidp. za vyp. M.M. Medved ; M-vo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ «Uzhhor. nats. un-t», Filol. f-t, Kaf. slovats. filol., Nauk. b-ka. – Uzhhorod : Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi, 2018. 224 s. [in Ukrainian].
2. Havrosh O. Shcho v imeni tvoiemu? [What's in your name?] *Zakarpattia online*. 24.02.2012. URL: <https://zakarpattya.net.ua/Blogs/93396-ShCHO-v-imeni-tvoiemu> [in Ukrainian].
3. Onomastyka [Onomastics]. *Vikipediia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Onomastyka> [in Ukrainian].
4. Petritsa N.M. Vyznachnomu ukrainskomu slavistu Svitlani Mykolaivni Pakhomovii – iz poshanoiu ta vdiachnistiu! [To the prominent Ukrainian Slavist Svitlana Mykolaivna Pakhomova – with respect and gratitude!] *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, 2019. Serii: Filolohiia. Vypusk 1 (41). S. 190–191 [in Ukrainian].
5. Storinky istorii Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu: Dokumenty i materialy [Pages of Uzhhorod National University's History: Documents and Materials] / Ukladannia, komentari ta peredmova N.M. Zhulkanych. Uzhhorod: Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi, 2005. 219 s. [in Ukrainian].
6. Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva (Zbirnyk naukovykh prats) [Modern Problems of Linguistics and Literary Studies (Collection of Scientific Works)]. Vyp. 6: Zbirnyk pamiati Kyryla Halasa. Uzhhorod, 2002. 492 s. [in Ukrainian].
7. Ukrainska onomastyka: bibliografichni pokazhchyk [Ukrainian Onomastics: Bibliographical Index] / uklad.: S.O. Verbych, I.V. Yefymenko, I.M. Zheliezniak; NAN Ukrainy, In-t ukr. movy. K., 2013. 364 s. [in Ukrainian].
8. Yanchura D. Onomastychni shkoly v Ukraini [Onomastic Schools in Ukraine]. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*, vol. VI: 2018, pp. 45–52. Universytet imeni Adama Mitskevycha, Poznan-Polshcha [in Ukrainian].

THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE ONOMASTIC SCIENCE SCHOOL AT THE FACULTY OF PHILOLOGY AT UZHGOROD UNIVERSITY

Abstract. The article is devoted to a review of the first years of the foundation of philological science, in particular its onomastic center, within the walls of Uzhhorod university as the first higher educational institution of a secular nature in Transcarpathia.

Attention is drawn to the fact that the name of one of the leading onomasticians not only of Uzhhorod scientific school but also Ukrainian in general – Kyryl Iosypovych Halas – is not mentioned either in modern popular encyclopaedic Internet sources, or in some scientific ones, although he was one of the first scholars

in Ukraine who performed and defended in 1961 his PhD thesis “*Toponymy of Transcarpathian region (names of settlements)*” enriching the Ukrainian onomastic science with new approaches and actually beginning a systematic study of names in Transcarpathia.

The article offers an unbiased and objective view of the chronology of the appearance of personalities who, in a varying degree, contributed to the establishment and formation of onomastic scientific school at Uzhhorod university, in particular at the Faculty of Philology.

It is concluded that the Onomastic Scientific School at Uzhhorod university is based primarily on the fundamental onomastic research of the prominent figures at the Faculty of Philology including K. I. Halas, P. P. Chuchka, M. I. Siusko, L. O. Beley, S. M. Pakhomova and other linguists who have numerous scientific studies in this field of linguistics, as well as their students, followers who now work in all departments of the Philological Faculty, where linguistic courses are delivered. In particular, the Department of Ukrainian Language is presented by the studies of literary and artistic anthroponyms performed by the associate professors A.I. Vegesh and O.V. Laver, the state of modern firmonymicon – by O.B.Neger, Transcarpathian micro-toponyms of the Uzh river basin – by V. F. Banioi; old Czech anthroponymy and topical issues of onomastics in the Ukrainian and Slovak languages – by the head of the Department of Slovak Philology, associate professor N. M. Petritsa; onomastic phenomena in the Russian language, including in comparison with the Hungarian and Polish languages – by the senior lecturer of the Department of Slavic Philology and World Literature M. I. Pilash; the problems of names in media speech – by associate professor of Journalism Department Ya.M. Shebeshtian.

The material presented in the article confirms the continuity of onomastic scientific traditions in Uzhhorod philological community and the high scientific potential of the authors in modern research and fundamental studies.

Keywords: Faculty of Philology, Uzhhorod University, scientific school, onomastics, toponymy, anthroponymy, zoonymy, mediaonymy.

© Шумицька Г., 2021 р.

Галина Шумицька – доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; halyna.shumytska@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-7806-2963>

Halyna Shumytska – Doctor of Philology, Professor of the Journalism Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; halyna.shumytska@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-7806-2963>